

tů do té doby zanedbatelnou vládní kontrolu nad výrobou – nejen vojenské výzbroje, ale i oblečení, dopravy, komunikací a téměř čehokoliv nezbytného pro vedení nákladné a zoufalé války. Po roce 1918 byla tato opatření sice z větší části zrušena, nicméně vládám zůstala poměrně významná role v regulaci hospodářského života.

Po krátkém, iluzorním období ústupu státu (pro nějž byl příznačný vzestup Calvina Coolidge ve Spojených státech a podobně nevýrazných typů ve většině západní Evropy) přinutily naprosto zničující následky kolapsu v roce 1929 a následné hospodářské krize všechny vlády volit mezi neúčinnou zdrženlivostí a otevřenou intervencí. Dříve či později zvolily všechny vlády druhou možnost.

To, co zbývalo ze státu založeného na doktríně *laissez-faire*, pak vzalo za své díky zkušenosti totální války. Všichni účastníci válečného konfliktu bez jediné výjimky – vítězové stejně jako poražení – v zájmu vedení války zapojili celou zemi, ekonomiku a všechny občany. Zároveň také za tímto účelem mobilizovali stát způsobem, který by byl ještě před třicet lety nepředstavitelný. Všechny válčící státy bez ohledu na své politické zabarvení mobilizovaly, regulovaly, řídily, plánovaly a spravovaly všechny aspekty života.

Dokonce i ve Spojených státech byla zavedena opatření, která omezovala, jakou práci člověk mohl vykonávat, kolik si mohl vydělat, co si mohl koupit a kam mohl jít, a to v míře, která by Američany jen pár let předtím děsila. Nový úděl, jehož instituce působily tak skandálně novátorsky, nyní vypadal jako pouhá přehra mobilizace celé země v zájmu společného cíle.

Válka, zkrátka řečeno, vedla k soustředění energií. Ukázalo se, že s pomocí válečného hospodářství je možné přetvořit celou zemi ve válečnou mašinerii. Lidé se proto začali ptát, proč by nebylo možné něco podobného dokázat při budování míru. Na tuto otázku neexistovala žádná přesvědčivá od-

pověď. Aniž by to někdo vlastně zamýšlel, vstoupily západní Evropa a Severní Amerika do nové éry.

Nejzřetelnějším projevem této změny bylo „plánování“. Ekonomové a byrokraté usoudili, že lepší je události předem promyslet, než je nechat prostě plynout. Plánování pochopitelně nejvíce obdivovali a prosazovali političtí extremisté z obou stran politického spektra. Ti levicoví měli za to, že právě plánování bylo příčinou úspěchu Sovětského svazu; ti pravcoví se (oprávněně) domnívali, že Hitler, Mussolini a jejich fašističtí následovníci byli příznivci shora řízeného plánování, což vysvětluje jejich popularitu.

Argumenty ve prospěch plánování nikdy nebyly nějak zvláště silné. Keynes, jak jsme viděli, měl na hospodářské plánování v podstatě stejný názor jako na teorii čistého trhu. K tomu, aby byly úspěšné, by oba tyto přístupy vyžadovaly nedosažitelně přesné informace a znalosti. Nicméně alespoň v době války akceptoval Keynes nutnost krátkodobého plánování a regulací. V poválečném období dával přednost minimalizaci přímých vládních intervencí a řízení hospodářství pomocí fiskálních a jiných pobídek. Aby takové řízení mohlo fungovat, potřebovaly ovšem vlády vědět, čeho chtějí dosáhnout. A přesně v tom podle jeho zastánců spočívala podstata „plánování“.

Poněkud překvapivě bylo nadšení pro plánování nejmarkantnější ve Spojených státech. Správa údolí řeky Tennessee (TVA – Tennessee Valley Authority) nebyla ničím jiným než realizací smělého ekonomického plánu zaměřeného nejen na využití významného energetického zdroje, ale také na revitalizaci celého regionu. Pozorovatelé jako Lewis Mumford prohlašovali, že mají „právo na jistou kolektivní pýchu“: TVA a podobné projekty ukázaly, že demokracie se při realizaci rozsáhlých, dlouhodobých a na budoucnost orientovaných projektů vyrovnají diktaturám. Rexford Tugwell o pár let dřív